

Висновки. Отже, у статті на основі розгорнутого аналізу факторів (об'єктивного, суб'єктивного, особистісного та людського) визначено основні суперечності, які склалися під їх впливом. За допомогою методу анкетування проаналізовано поточний рівень риторичної компетентності студентів ВНЗ економічного профілю та обґрунтовано необхідність її формування.

Література

1. Брушлинский А.В. Деятельностный подход и психологическая наука / А.В. Брушлинский // Вопросы философии. – 2001. – № 2. – С. 89–95.
2. Галузевий стандарт. Освітньо-кваліфікаційна характеристика магістра за спеціальністю 8.050206 “Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності” напряму підготовки 0502 “Менеджмент” / [кол. авт. за заг. керівн. А.Ф. Павленка]. – К. : КНЕУ, 2004. – 142 с.
3. Коджаспирова Г.М. Педагогический словарь : для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений / Г.М. Коджаспирова, А.Ю. Коджаспиров. – М. : Академия, 2003. – 176 с.
4. Луман Н. Невероятные коммуникации. Проблемы теоретической социологии / Н. Луман. – Вып. 3. – СПб., 2000. – 43 с.
5. Луман Н. Что такое коммуникация? / Н. Луман // Социологический журнал. – 1995. – № 3. – С. 114–125.
6. Петрушик А.И. Человек как диалектическое единство факторов / А.И. Петрушик // Человек: Философские аспекты сознания и деятельности / [Т.И. Абуло, А.И. Антипенко, Е.А. Алексеева и др. ; под ред. Д.И. Широканова, А.И. Петрушика]. – Минск : Наука и техника, 1989. – С. 32–63.
7. Ярьсько К.В. Культура управління навчальною діяльністю студентів : монографія / К.В. Ярьсько. – Х. : ХНУРЕ, 2004. – 235 с.

ЧЕРЕПЄХІНА О.А.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДІАГНОСТИКИ СФОРМОВАНOSTІ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

В умовах високого динамізму всіх суспільних процесів, глобалізації та інтеграції світових держав збільшується вплив стрес-факторів на психіку людини, що підвищує роль не тільки психологічних знань, а й їх носіїв – фахівців з психології. Разом з тим збільшується потреба у кваліфікованій психологічній допомозі. Проблема професіоналізму постає в такому випадку як стрижнева на всіх етапах професіоналізації психолога. В умовах вищої школи формується новий тип психологів, здатних до професійного саморозвитку та вдосконалення. Невирішеною як у теоретичному, так і в методичному плані є проблема діагностики та виявлення рівнів сформованості професіоналізму майбутніх психологів.

Питання професійного розвитку фахівця, становлення його професіоналізму в контексті сучасних гуманістичних підходів успішно розробляється в психології праці, акмеології, професійній педагогіці, що знаходить своє відображення у науковому доробку С.Я. Батишева, А.О. Деркача, Є.О. Климова, Т.В. Кудрявцева, Ю.П. Поваренкова, О.В. Романової, В.В. Рибалка, В.Д. Шадрикова та ін. Проблема формування професіоналіз-

му складна і багатоаспектна, на що вказують у своїх працях С.Я. Батишев, Є.О. Климов, Н.В. Кузьміна, А.К. Маркова, Н.С. Пряжников, В.А. Сластьонін та ін.

Проте завданнями професійної діагностики є визначення наявного рівня професіоналізму в людини, встановлення відповідності людини вимогам професії і відповідності професії запитам людини, виявлення потенційних професійних можливостей людини, допомога конкретному фахівцеві у використанні його реальних професійних можливостей для ефективного виконання праці.

При здійсненні професійної діагностики важливо застосовувати системний підхід (вивчати цілісно), генетичний або динамічний підхід (вивчати в розвитку, в динаміці), гуманістичний і людиноцентристський підхід (враховувати можливості і запити самої людини, виходити з її інтересів, показувати професійні резерви, потенційні можливості).

Отже, *метою статті* є висвітлення та аналіз психолого-педагогічного інструментарію діагностики сформованості професіоналізму в майбутніх психологів.

У реальному педагогічному процесі виявити рівень сформованості професіоналізму майбутніх психологів надто складно. І це пояснюється багатьма причинами, наприклад, невизначеністю сутності та складових компонентів самого поняття “професіоналізм майбутнього психолога”, динамічністю цього явища, нерозробленістю відповідного діагностичного інструментарію та ін.

Почнемо з визначення поняття “психодіагностика”. Цей термін позначає теорію і практику постановки психологічного діагнозу, тобто з’ясування наявності і ступеня вираженості в людини певних психологічних ознак. З цього визначення випливає, що психодіагностика є засобом інформаційного забезпечення профконсультування. Об’єктами психодіагностики виступають знання, уміння, загальні і спеціальні здібності, особливості психічних процесів, стани, спрямованість, мотиви, інтереси, риси особистості й ін. [1].

Психодіагностичні методи в основному ті самі, що і дослідні. Відмінності в цілях зумовлюють їх склад і сферу застосування. Дослідні методи спрямовані на здобуття нового наукового знання, психодіагностичні – на збір інформації про об’єкт дослідження. Ця інформація має суб’єктивну новизну. І звичайно, психодіагностичний інструментарій визначається проблемами, які перебувають у компетенції профконсультування [2].

У практиці психологів широко використовується розвивальна психодіагностика. Її особливості полягають у такому:

- результати діагностики використовуються для стимулювання потреб особи в самопізнанні, самоудосконаленні, професійному становленні;
- виявляються деструктивні тенденції професійного розвитку: кризи, стагнації, деформації, а також недостатній рівень розвитку професійно важливих якостей, здібностей з метою корекції професійно-психологічного профілю особистості;

- здійснюється моніторинг професійного розвитку індивіда;
- визначаються обмеження у виборі сфер професійної діяльності, що висувають жорсткі вимоги до психофізіологічних особливостей індивіда.

Для вирішення проблем психологічної діагностики компонентів професіоналізму доцільно застосовувати такі методи:

1. Об'єктивні тести з вибором відповіді. До них належать інтелектуальні тести, тести спеціальних здібностей, а також тести досягнень, що визначають рівень знань, умінь і навичок.

2. Тести-опитувальники, що діагностують риси особистості і спрямованість: інтереси, установки, відносини, ціннісні орієнтації.

3. Методики суб'єктивного шкалювання і самооцінки, що передбачають оцінювання об'єктів зовнішнього світу, людей, подій свого життя або себе самого. Студенту пропонуються певні шкали в словесній, числовій або графічній формі для оцінювання і шкалювання. До цієї групи належать методика самооцінки Дембо – Рубінштейна, семантичний диференціал, методики ранжирування (тест Люшера), сортування (каузометрія) й ін.

4. Інтерактивні методики. У цю групу входять психологічна бесіда (інтерв'ю), що є методом прямої взаємодії, тому що поєднує збір інформації з психолого-педагогічною взаємодією; рольова гра, яка, так само як і бесіда, належить до коректувально-діагностичних методів.

5. Проективні методики, побудовані головним чином на інтерпретації відповідей клієнта на зовні нейтральні питання, його реакцій на ситуації, що допускають множинність можливих думок при сприйнятті. За цими відповідями і реакціями психолог судить про глибинні мотиви поведінки, життєво і професійно значущі події, особові сенси тощо. Найбільш відомі проективні тести: “Незавершені речення”, аналіз продуктів діяльності (психобіографія), тематичний апперцептивний тест та ін.

6. Стандартизоване аналітичне спостереження, що характеризується наявністю мети і предмета спостереження, процедурної схеми, виділеними ознаками спостереження і способами їх реєстрації. На основі аналізу ознак спостереження проводиться інтерпретація поведінки і приймається рішення.

У табл. 1 наведено психологічні методики для оцінювання складових професіоналізму на різних стадіях – від професійного самовизначення до професійного зростання.

Таблиця 1

Психодіагностичне поле дослідження складових професіоналізму

Проблема	Методи психодіагностики
Професійне самовизначення	Тести-опитувальники: ДДО Є.О. Климова; опитувальники професійних інтересів; тести інтелекту: тест Амтхауера, ШТУР, тест Векслера й ін.
	Тести спеціальних здібностей. Методики суб'єктивного шкалювання: тести Люшера, Сонді, гумористичних фраз та ін. Бесіда, інтерв'ю
Професійна придатність	Тести інтелекту, спеціальних здібностей. Тести досягнень

Проблема	Методи психодіагностики
Професійна адаптація	Стандартизоване аналітичне спостереження, тести-опитувальники. Проективні методики: “Завершення речень”, колірний тест Люшера, ТАТ, фрустраційний тест Розенцвейга, графічні проективні методики й ін.
Реалізація професійно-психологічного потенціалу	Об’єктивні тести інтелекту і креативності, тести досягнень, здібностей. Опитувальники: потреба в досягненні, самоствавлення. Методики шкалювання і самооцінки. Стандартизоване аналітичне спостереження. Психологічна бесіда, інтерв’ю
Професійне зростання, кар’єра	Об’єктивні тести інтелекту, креативності. Тести досягнень, самоствавлення. Проективні методики, семантичний диференціал, методики визначення самооцінки, рівня домагань й ін.

Розглянуті групи методів психодіагностики дають змогу здійснити збір інформації, необхідної для визначення рівня сформованості професіоналізму в майбутніх психологів. Сукупність конкретних методів діагностики, спрямованих на вирішення окресленої проблеми, визначає психодіагностичне поле діяльності практичного психолога (див. табл. 1).

При проведенні такої психодіагностики практичний психолог обов’язково повинен мати чітке уявлення про мету консультації, уміти підібрати ефективний діагностичний інструментарій, провести відбір найбільш важливих матеріалів, обробити, проаналізувати й інтерпретувати дані, встановити психологічний діагноз, скласти прогноз розвитку ситуації і визначити зміст психокоректувальних і розвивальних заходів зі студентом – майбутнім психологом [1].

Існують дві форми використання методів дослідження: лонгітюдне дослідження та проведення поперечних зрізів.

Використання методів у конкретному дослідженні зумовлює створення дослідних методик. Методики існують тільки в логіці конкретного дослідження. Вони визначаються його метою, предметом і об’єктом. Для дослідження рівня сформованості професіоналізму майбутніх фахівців з психології ми спираємося на методи дослідження профпсихології, наведені в табл. 2.

Таблиця 2

Методи дослідження профпсихології

Завдання дослідження	Група методів дослідження	Конкретні методи дослідження
Опис професійного становлення особистості	Генетичні методи	Лонгітюдний метод, біографічний метод, каузометрія, психобіографія, метод анамнезу
Характеристика професій	Праксиметричні методи	Аналіз завдань, вивчення документації, трудовий метод, спостереження, опитування
Вимірювання професійно значущих ознак	Психометричні методи	Тести спеціальних здібностей, тести досягнень, опитувальники інтересів, діагностика навченості
Пояснення професійного становлення особи	Експериментальні методи	Природний, лабораторний, формувальний експерименти

Для психологічного вивчення життєвого шляху конкретних осіб застосовується метод психобіографії. Спочатку психобіографія використовувалася для аналізу кар'єри політичних діячів, надалі вона почала застосовуватися для вивчення становлення діячів науки і культури, а також для дослідження індивідуальних професійних біографій людей. Використання психобіографії в діагностиці рівня професіоналізму дає змогу отримати цінну інформацію про зародження професійних намірів, чинники вибору професії, труднощі професійної адаптації, траєкторію навчання, кризи професійного становлення особистості [2].

Дієвим інструментом є тестування – метод психологічної діагностики, при якому використовуються стандартизовані питання і завдання (тести), що мають певну шкалу значень. Тестування застосовується в освіті при визначенні інтелектуальних і спеціальних здібностей, рівня розвитку психофізіологічних властивостей і якостей, а в професійній сфері – при відборі і визначенні профпридатності, професійній експертизі і реабілітації, а також при професійному консультуванні.

У дослідження рівня сформованості професіоналізму майбутніх фахівців з психології важливого значення набуває діагностика спеціальних здібностей і професійних досягнень. Традиційні інтелектуальні тести спрямовані на вимірювання академічних здібностей. Тести професійних досягнень застосовуються для вимірювання ступеня оволодіння певним видом діяльності або для діагностики результатів професійної підготовки. Таким чином, методики дослідження рівня сформованості професіоналізму майбутніх психологів можна подати в табл. 3.

Таблиця 3

**Тести та методики
вимірювання складових (компонентів)
професіоналізму майбутніх психологів**

№ з/п	Компоненти професіоналізму психолога	Методики та тести вимірювання рівня вираженості складових професіоналізму психолога
1	Комунікативні здібності	Методика “КОЗ”
2	Інтелект (соціальний інтелект)	Шкала В методики Кеттелла (16 PF)
3	Професійна компетентність	Методика групових експертних оцінок
4	Впевненість у собі	Фактор О методики Кеттелла (16 PF)
5	Психологічна готовність до професії психолога	Методика дослідження вектора професійного розвитку майбутніх психологів (авторська)

Для виявлення доцільності впроваджених методів формування професіоналізму нами розроблено наведену нижче анкету (табл. 4), за якою студентам пропонувалося оцінити проведені заходи з формування професіоналізму в процесі фахової підготовки у ВНЗ.

**Анкета для оцінювання студентами проведених заходів
з формування професіоналізму в процесі фахової підготовки у ВНЗ**

№ з/п	Проведені заходи	Оцінка* (вказіть букву)
1	Тренінгові форми роботи: “Тренінг особистісного зростання”, “Тренінг професійної компетентності”, “Тренінг професійного спілкування”	
2	Кейс-методи	
3	Метод модерації	
4	Метод портфоліо	
5	Інтерактивна спрямованість спілкування з викладачами	
6	Акмеологічна спрямованість навчального процесу	
7	Квазіпрофесійні практики, що створюють умови для формування та підвищення рівня психологічної (професійної) готовності майбутніх психологів	
8	Науково-педагогічна підтримка самостійної роботи студентів	
9	Спецкурси “Професіоналізм психолога”, “Основи психологічної допомоги”, “Етика психологічної роботи”, “Психологія професійного спілкування”, “Основи професійного образу мислення”	
10	Особистісна зорієнтованість навчання	
11	Духовна та інтелектуальна взаємодія викладачів і студентів	
12	Ціннісне ставлення до професійного (само)розвитку майбутніх психологів	
13	Спілкування з досвідченими психологами-практиками	
14	Щоденники самопроекування власного професійного розвитку	

*А – принесли користь;

Б – викликали інтерес;

В – внесли елемент новизни.

У табл. 5 наведено методичні прийоми самодіагностики та діагностики професійної діяльності і професійно важливих якостей, що можна застосовувати у психологічній діагностиці рівня професіоналізму в майбутніх психологів.

Висновки. Методи дослідження рівня сформованості професіоналізму майбутніх фахівців з психології ґрунтуються головним чином на двох методологічних принципах – суб’єктивному, основою якого є самопізнання, та об’єктивному, такому, що передбачає вивчення тих ознак професіоналізму, які можна фіксувати різними дослідними засобами зовнішнього, стороннього пізнання психічних явищ. При цьому важливо застосовувати в діагностиці генетичний, динамічний, гуманістичний, цілісний людиноцентристський підходи.

Література

1. Зеер Э.Ф. Психология профессий : учеб. пособ. для студ. вузов / Э.Ф. Зеер. – 2-е изд., перераб., доп. – М. : Академический Проект ; Екатеринбург : Деловая книга, 2003. – 336 с.
2. Маркова А.К. Психология профессионализма / А.К. Маркова. – М. : Знание, 1996. – 312 с.

